

R A I S I O

**Kuloinen,
Kimalistonmäki**

Historiallisen ajan linnoitteen
kohdeinventointi
Elo - marraskuu 1989

Pertti Huttunen

SISÄLLYS

JOHDANTO

KOHTEEN TOPOGRAFIA

Sijainti
Maaperä
Korkeussuhteet
Maastonpeite
Ympäristö

PATTERIN HISTORIA

Kartat
Krimin sota
Turun alueen puolustusvalmistelut
Salaaminen
Optillinen lennätin

LINNOITERAUNION KIINTEÄT RAKENNELMAT

Pohjoinen valli
Maanottopaikka
Eteläinen tasanne
Patterin tykit ja tie
Puuttuva rakenne

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA EHDOTUKSIA

LIITTEET

Sijaintikartta 1:200 000	liite 1
Sijaintikartta 1:10 000	liite 2
Asemapiirros 1:500	liite 3
Pohjoinen valli, profiilit	liite 4
Pohjoinen valli, leikkaus	liite 5
Eteläinen tasanne, profiili	liite 6
Eteläinen tasanne, leikkaus	liite 7
Venäläinen kenttätykki, kuva	liite 8
Löytöluettelo	liite 9

JOHDANTO

Maamme kiinteät muinaisjäännökset, niin esihistorialliset kuin historiallisetkin, ovat muinaismuistolaila (17.6.1963/295) rauhoitettuja kohteita, joiden suojelemiseksi ei tarvita erillisiä rauhoitustoimenpiteitä. Muinaisjäännösten suojelun edellytyksenä on kuitenkin se, että kohteet tunnetaan tarkoin ja että niiden sijaintipaikka- ym tiedot ovat ajan tasalla sekä suojelukohdeluetteluihin merkittyinä. Kohteiden valvonta on tällöin helpompaa, samoin niiden ottaminen huomioon maankäyttösuunnitelmissa.

Parin viime vuosikymmenen kuluessa on muinaisjäännöksiä ryhdytty etsimään entistä tehokkaammin inventointien avulla. Inventointimenetelmät vaihtelevat jonkin verran, mutta pääpiirteissään sillä tarkoitetaan muinaisjäännösten etsimistä ja tarkastamista maastossa sekä löytökohteiden sijaintipaikkojen selvittämistä ja kartalle merkitsemistä. Inventointeja suoritetaan erilaisista lähtökohdista laajuudeltaan vaihtelevilla alueilla. Varsin usein kohteina ovat juuri kaavoituksen tai muiden maankäyttöpaineiden alla olevat alueet.

Raision kaupungin alueella muinaisjäännösinventointeja on tehty kolmesti. Ensimmäinen tehtiin jo vuonna 1957 (Gunlög Ahlbeck: Kertomus Raision pitäjän ja Naantalın maalaiskunnan kiinteiden muinaisjäännösten inventoinnista, museovirasto) ja seuraava parikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1977 (Heljä Brusila: Raision kiinteät muinaisjäännökset, Turun kaupungin historiallinen museo). Viimeksi mainittu oli ensisijaisesti ennestään tunnettujen kohteiden tarkastus. Kolmas, vuonna 1986 suoritettu inventointi oli osa-alueinventointi (Tuija Pitkänen: Raision osa-alueinventointi. Ihalan, Vatselan, Pirilän ja Kerttulan kylien rautakautisten muinaisjäännösten koekaivauksia, Turun yliopisto, arkeologian osasto).

Yllä mainitut inventoinnit koskivat esihistoriallisia kohteita. Ajallisesti paljon nuorempia, muinaismuistolain 2 §:n 6. kohdassa mainittuja historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä, joita ovat mm. linnoitukset, linnakkeet, vallit ja vallihaudat sekä niiden jäännökset, ei niissä ole otettu huomioon.

Tämänkertaisen inventoinnin kohde, Raision Kuloisten Kimalistonmäen tykkipatterialue kuuluu historiallisen ajan

kiinteisiin muinaisjäänöksiin. Eva Bymanin v. 1984 tekemässä diplomityössä tykkipatterit mainitaan "Raision yleiskaava 2000:een luetteloituina kulttuurihistoriallisina suojelukohteina, jotka voivat toimia ympäristöpolun rasteina" (E. Byman: Raisionjokilaakson maisema- ja virkistyskäyttösuunnitelma. Teknillinen korkeakoulu. Espoo 1984.)

Maankäyttösuunnitelmien kohteeksi Kimalistonmäen alue joutui varsinaisesti vasta talvella 1988-1989, kun Raision kaupunki teki maanomistajan kanssa (Simo Koskinen) kaavoitussopimuksen Pattermäki 1:521 nimisen tilan kaavoittamiseksi asuinrakentamiskäyttöön. Patterialue sijaitsee kaava-alueen länsireunalla olevan kalliokukkulan länsireunalla.

Tunnetun muinaisjäänöskohteen ollessa kyseessä, ilmoitti maanomistaja suunnitteilla olevasta kaavahankkeesta Turun maakuntamuseoon ja 8.2.1989 kävivät amanuenssi Juhani Kostet ja tutkija Heljä Brusila tutustumassa patterialueeseen maanomistajan ja kaavoittajan opastuksella. Kaavoittajan toivomus oli, että museovirasto ilmoittaisi jo kaavoitustyön alkuvaiheessa muinaisjäänöksen vaatiman suoja-alueen rajat.

Muinaisjäänösalueen rajojen määrittäminen osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi, koska patterialueen todellinen laajuus oli inventointien ja dokumentointien puuttuessa tuntematon. Varmaa tietoa ei ollut saatavilla edes siitä, millaisia linnoiterakennelmia tähän muinaisjäänöskokonaisuuteen kuului ja millaisia ne olivat rakenteellisilta piirteiltään. Epäselvyyksiä havaittiin myös tunnettujen pattereiden sijaintimerkinnöissä.

Patterialueen inventointi oli näin ollen välttämätön ja maakuntamuseo katsoi aiheelliseksi selvittää, olisiko inventoinnin suorittaminen jo kesäkauden kuluessa mahdollista. Kaavoittaja lupasi joka tapauksessa laatia alueelle kaavaluonnoksen, joka toimitettaisiin museoviraston tarkastettavaksi suoja-alueen rajojen määrittämistä varten.

Patterialueen inventoinnista sovittiin elokuussa 1989 Raision kaupungin kulttuuritoimen johtajan Anna Lyytikäinen-Järven kanssa. Työ oli määrä suorittaa Raision kaupungilta saatavan määrärahan sekä mittaus- ja kartoitusavun puitteissa. Inventoinnin toteuttajaksi maakuntamuseo pyysi allekirjoittaneen. Maastoinventointi tapahtui 15.8.1989, mittaus- ja kartoitustyöt 22.-23.8. ja patterin rakennetta

selvittävät koekaivaukset 20.-22.9.1989 (museoviraston tutkimuslupa 21.9.1989). Inventointityö ja siihen liittyvä inventointikertomus tehtiin Turun maakuntamuseon valvonnassa ja avustuksella. Inventointikertomus toimitetaan Raision kaupungille, museovirastolle, Turun maakuntamuseolle sekä inventoinnin suorittajalle. Alkuperäiset karttapiirroukset talletetaan maakuntamuseon arkistoon ja esinelöydöt (TMM 20808:1) museon maalöytövarastoon. Valokuvanegatiivit on luetteloitu ja talletettu (KF89 3948 - KF89 3970) maakuntamuseon valokuva-arkistoon.

KOHTEEN TOPOGRAFIA

- Sijainti** Kimalistonmäki sijaitsee Raision kaupungin Kuloisten kaupunginosassa, Raisionjoen itäpuolella, noin 800 m itäkaakkoon kahden merkittävän tien, valtatie n:o 8:n ja kantatie n:o 40:n risteyksestä. Sijainti 1:200 000 tiekartalla ilmenee liitteessä 1, peruskartalla 1:10 000 liitteessä 2 ja Raision kaupungin kantan kartalla 1:500 liitteessä 3. Maarekisterissä alueen nimi on Pattermäki 1:521. Kohteesta käytetään jäljempänä nimitystä patteri(raunio) tai linnoite(raunio).
- Maaperä** Kiinteä muinaisjäännös patteriraunio, jonka muodostavat pohjoinen valli, eteläinen tasanne ja tie, sijaitsee kallioisella mäellä. Peruskallio on pääosin kiillegneissia, mutta kaakkoisrinteeseen osuu emäksisen kivilajin gabronoriitin intruusio. Kalliopaljastumien välejä täyttää ohut, keskimäärin alle 50 cm:n paksuinen hietamoreenikerros. Irtaimen maakerroksen ohuus on sanellut patterin rakennustavan, joka selvitetään jäljempänä. Kaksiosaisen linnoitteen - osien väli on noin 150 m - valli ja tasanne sijaitsevat suhteellisen matalan mäen länsireunassa. Kallio viettää loivasti länteen Raisionjokilaaksoon, mutta mäen itäreuna on vaikeakulkuista, mannerjään pyöristämien, osin korkeiden kalliopaljastumien ja niiden välisten painanteiden muodostamaa maastoa. Mäen lakiosa kalliopaljastumiseen muodostaa noin hehtaarin suuruisen luonnollisen tasanteen.
- Korkeus-suhteet** Linnoiteraunio osat ovat 23,2 - 27,1 m Raisionjoen pintaa ylempänä ja keskimäärin 31,4 m merenpinnan yläpuolella. Kumpare joen vastakkaisella puolella, noin 400 m:n etäisyydellä, on samalla korkeudella. Raision kirkon mäki, noin 600 m Kimalistonmäestä länteen, on 20 m mpy eli noin 5 m alempana kuin linnoite.

Maaston peite Kimalistonmäkeä peittää tiheähkö, hieman kitukasvuinen, arviolta 40-50 vuoden ikäinen sekametsä, jossa mänty on valtapuuna. Joelle viettävällä rinteellä on muutamia jaloja lehtipuita ja pensaikkoa. Maastopeite nykyisellään estää näkyvyyden joelle, jopa lähimpiin taloihin. Talvisin näkyvyys on hieman parempi. Merkillepantavaa on, että että mäen laella ei näy isojen puiden kantoja eikä suurten, lahonneiden runkojen jäänteitä.

Ympäristö Raisionjoen pohja on pitkin pituuttaan liejuinen, mutta pehmeän, vajaan metrin paksuisen liejukerroksen alla on paikallisten asukkaiden kertoman mukaan jalankulkijaa kannattava hiekkapohja, jonka kerrospaksuudesta ei ole tietoa.

Kimalistonmäen etelä-, länsi- ja pohjoisjuurta kiertää omakotitonttien vyö, joka rajoittuu nykyiseen Haunistentien. Mäen lakiosan halki, 50-90 m linnoiteraunion itäpuolella, kulkee pohjois-etelä-suuntaisesti Haunisten vanha kylätie, joka nykyisin toimii kahden talouden pääasiallisena kulkutienä. Vanhan kylätien merkitystä historiallisena jäännöksenä selvitetään jäljempänä.

Kimalistonmäen lounaispuolella, vajaan puolen kilometrin etäisyydellä, johtaa yhä käytössä oleva vanha Jertansilta Raisionjoen yli. Sillan historiallista merkitystä ja vaikutusta patterin taktilliseen sijoitukseen tarkastellaan myöhemmin.

PATTERIN HISTORIA

Kartat Raision pitäjän Kuloisten kylän isojakokarttaan vuodelta 1770 on merkitty Taivassalosta Raision kautta Turkuun johtanut maantie, niin kutsuttu Suuri Postitie.¹ Tie ylitti Raisionjoen nykyisen Jertansillan kohdalla. On perusteltua otaksua, että ensimmäinen silta tälle paikalle on rakennettu jo 1600-luvulla, jolloin säännöllinen postinkuljetus Ruotsi-Suomessa järjestettiin.

Mainitusta postitiestä erkani Raisionjoen itäpuolelta pohjoiseen tie, joka toisen isojakokartan mukaan johti Haunisten kylään.² R.A. Mäntylä mainitsee kirjoittamassaan Raision historiassa (1965), että "Haunisiin johtanut tie päätettiin 1761 syyskäräjillä 'paremman tien pohjan vuoksi' siirtää kulkemaan yli mäen", jolla tarkoitettaneen

Kimalistonmäkeä.³ Vuoden 1786 isojakokartassa tällainen tie näkyikin. Tämän tien länsipuolelle on piirretty metsämaalla oleva kallio, joka kartan mittakaavan mukaan on tulkittava Kimalistonmäeksi. Vanhaa Haunisten kylätietä, joka on nykyisen Kimalistontien jatkeena, on näin ollen pidettävä historiallisena, joskin merkitykseltään vähäisenä tienä. Pelot ovat aikoinaan ulottuneet aivan mäen juureen, joten Kimalistonmäki on ollut hallitsevalla paikalla vanhaan maantiehen ja Raisionjoen siltaan nähden. Tällä seikalla on ollut merkitystä myöhemmin 1850-luvulla patterin sijaintipaikkaa valittaessa.

Venäjän armeijan ohjesääntö vuodelta 1852 kertoo, että sotilashallintoa varten valtakunnassa oli ylläpidettävä sellaista "marssireittikarttaa", jonka numeroituja lehtiä sotilastopografinen virasto sai luovuttaa vain erikseen nimetyille sotilasviranomaisille.⁴ Niin kutsuttu "Kalmbergin kartta" eli "Suomen sotatopografinen kartta 1:100 000", jonka vuonna 1855 painetussa lehdessä Raisio näkyy, kuuluu mainituissa ohjesäännössä tarkoitettuihin karttoihin.⁵ Tässä kartassa ei ole Raision alueella mitään sotilaallisiin laitteisiin viittaavia merkintöjä. Toisaalta näihin karttoihin ei liene merkittykään vähäisiä tai tilapäisiä puolustusrakenteita eikä niille johtaneita teitä.

Raisionjoen yli 1850-luvulla johtaneilla silloilla on varmasti ollut merkitystä patterin paikkaa haettaessa. Edellä on jo mainittu Jertansilta, joka oli merkittävin, mutta muitakin siltoja on tuolloin ollut olemassa. I.J. Inbergin laatimaan "Turun ympäristön karttaan" (1888) on merkitty kylätie, joka erkani päätiestä ja johti Raisionjoen yli silloisen Huhkon myllyn kohdalla (nykyisen vt 8:n sillan paikalla) jatkuen jokivartta etelään nykyiseen Mulliin.⁶ Jertan silta oli siis jalkaväen kierrettävissä eteläpuolitse Huhkon myllysiltaa pitkin. Saman kartan mukaan "Puolusmäen", nykyisen Polusmäen kohdalla kylätie johti Raisionjoen yli. Asiakirjoista ei ilmene, onko juuri tässä kohdassa ollut vakinainen silta, mutta paikka on mahdollinen, vaikkei sieltä jäänteitä löydykään.

Venäläinen topografinen kartta 1:42 000, joka lienee tehty 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa, osoittaa, että lännestä, Kemppilä-Pansio tieltä, johtaa tie jokirantaan "Puolismäen" kohdalla.⁷ Tie ei näytä jatkuneen joen itäpuolella, mutta matkaa lähimmälle pohjois-etelä-suuntaiselle tielle oli vain vajaa 200 m.

Raisionjoen yläjuoksulla Jertansillan pohjoispuolella ei karttojen mukaan ole ollut siltoja, mutta joen yli on voitu kahlata useasta kohdasta. Ajoneuvoja (tykkejä) ja hevosia ajatellen oli luonnollisesti valittava loivarantainen paikka, jollaisia löytyy muun muassa nykyisen ohikulkutien (kt 40) sillan tienoilta.

Turun vesi- ja ympäristöpiirin arkistossa oleva asiakirja kertoo vuonna 1866 suunnitellusta "joen uoman puhdistamisesta Huhkon myllyn alapuolella".⁸ Ehdotukseen liittyvän kartan mukaan työmaa näyttää sijainneen Ihalan (Siirin) kohdalla alueella, jossa nykyisin on kevyen liikenteen silta. Tiedossa ei ole, onko "puhdistustyön" yhteydessä tai nykyistä siltaa rakennettaessa löydetty vanhojen siltojen jäännöksiä.

Krimin sota Venäjän ja Turkin välille syttyi vuonna 1853 sota, joka historiassa tunnetaan Itämaisena tai Krimin sotana. Suomessa sotaa kutsutaan myös "Oolannin sodaksi". Tunnettu saman niminen laulu kertoo itse sotatapahtumista. Turkki sai liittolaisikseen Englannin ja Ranskan. Pääsotatoimet sijoittuivat Mustanmeren alueelle Krimille ja Sevastopoliin.

Englanti piti tarpeellisena ryhtyä toimiin myös Itämerellä. Haluttiin herättää pelkoa Venäjän pääkaupungissa Pietarissa ja häiritä merenkulkua Suomen rannikoilla. Jo parikymmentä vuotta aikaisemmin englantilaiset olivat arvostelleet venäläisten Ahvenanmaalla aloittamaa Bomarsundin linnoittamista. Englanti lähetti jo varhain keväällä ennen virallista sodanjulistustaan laivaston Itämeren eteläosaan. Tiedot laivaston liikkeistä kantautuivat Pohjolaan. Kun sota pian julistettiin, laivaston alukset, mm. juuri käyttöön tulleet höyrylaivat, purjehtivat pohjoiseen Ahvenanmaan saaristoon, Suomenlahdelle ja Pohjanlahdelle. Englantilaiset sotalaivat ryhtyivät ampumaan rannikon kohteita pyrkimättä kuitenkaan varsinaisiin maihinnousuihin. Venäläiset ryhtyivät Suomessa vastatoimenpiteisiin.⁹

Turun alueen puolustusvalmistelut

Venäläiset joukot ryhtyivät keväällä 1854 kiireisesti varustamaan todennäköisiä maihinnousukohtia Suomen rannikoilla. Vanhoja linnoituksia kunnostettiin ja uusia rakennettiin muun muassa Helsingissä ja Hangossa. Bomarsundin linnoituksen taistelukelpoisuutta pyrittiin luonnollisesti kiirehtimään.

Turun alue, joka oli syvällä saariston suojassa ja kaukana Bomarsundin linnoituksen selustassa, koki ennen näkemättömän äkillisen kenttälinoittamisvaiheen. Ruissalon saareen linnoitettiin tuliasemat viidelle tykkipatterille, Hirvensaloon yhdelle patterille ilman tykkeitä, Uittamolle yhdelle patterille, Korppolaismäelle yhdelle patterille ilman tykkeitä ja silloisen Raision pitäjän Pansion kylään yhdelle patterille. Venäläiset arvioivat voivansa estää vihollisen (englantilaisten ja ranskalaisten) pääsyn Turkuun sulkemalla kaupunkiin johtavat laivaväylät tykistön tulella. Vaikutusta tosin tehostettiin sulkemalla Pukinsalmi puomiastein ja merimiinoilla.

Raision Kimalistonmäen linnoittaminen liittyy Turun alueen puolustusvalmisteluihin. Lähes tyhjentyvän selvityksen Raision osuudesta saa venäläisen V.D. Krenken vuonna 1887 ilmestyneestä sotahistoriallisesta julkaisusta.¹⁰ Krenke kirjoittaa (käännös):

"(Turun) kaupungin suojaaminen maitse. Helpoin paikka maihinnousua varten Turun lähellä on Naantalin kaupunki, joka sijaitsee 16 1/2 virstan etäisyydellä Turusta, jota varten asetetaan kasakkavartioita Naantaliin ja Maskun kirkolle tekemään havaintoja vihollisen liikkeistä ja toimista, ja jos se näyttäytyy sillä suunnalla, niin lähetetään niitä kohtaamaan jalkaväkijoukko tykistön kanssa. Jos vihollinen tulee sellaisin voimin, että meidän joukkomme tulee pakotetuksi perääntymään, niin on mahdollisuus pitää puoliaan jonkin aikaa kukkuloilla. Raision kirkon luona, samannimisen joen edessä. Asemat tähän (tarkoitukseen) oletettiin tehtävän helposti rakentamalla poteroita tarkk'ampujille sekä jonkinlaisia pesäkkeitä tykistölle.." (sulut ja harvennukset tämän kirjoittajan).

Primäärilähteitä Kimalistonmäen linnoiteraunioista, esim. sotilaallisia käskyjä, asemapiirroksia tai rakennepiirustuksia, ei tähän mennessä ole löytynyt suomalaisista arkistoista. Tilanne on sama myös Turun linnoitteiden osalta. Näin ollen Raision linnoitteiden rakentamisajankohtaa ei voida määrittellä aivan tarkasti. Todennäköisesti se on tapahtunut samanaikaisesti Turun linnoitustöiden kanssa eli keväällä 1854.

Sekundäärilähteistä on mainittava Svante Dahlströmin tutkimukset, jotka on julkaistu vuonna 1942.¹¹ Tutkija kirjoittaa yhtäpitävästi Krenken kanssa, että läntisen alueen komentaja, kenraaliluutnantti Anders Edvard Ramsay oli päättänyt turvata Raision alueen "liikkuvalla puolustuksella",

mikä tarkoittaa reservien käyttöä tällä suunnalla tilanteen niin vaatiessa.¹²

Dahlström kertoo suullisena tietona, että Raison kirkon läheisyyteen pystytettiin patteri, jonka ampuma, ilmeisesti lyhyeksi jäänyt kranaatti putosi koeammunnan aikana hyvin lähelle kirkkoa.¹³

Dahlström kertoo muistakin puolustusvalmisteluista Raison alueella. Kenraaliluutnantti Ramsayn käskystä padottiin Raisonjoki.¹⁴ Padon paikkaa ei ole pystytty selvittämään asiakirjojen eikä jäänteidenkään perusteella, mutta tarkoitukseen sopivia kohtia löytyy nykyisiltä kartoilta vain kaksi. Ensimmäinen on lähellä jokisuuta, nykyisen Pahamiemen ja Artukaisten kartanon välinen kapeikko ja toinen Mullin alueella joen mutkassa. Dahlström kertoo, että patoamisesta maksettiin asianomaisille (?) korvauksia. Tässä hän on kuitenkin erehtynyt, sillä mainittu lähde¹⁵, Maskun kruununvoudin kirje läänin kuvernöörille, kenraalimajuri Cronstedtille, sisältää vain esityksen korvausten maksamisesta sodassa kärsimään joutuneille Maskun kihlakunnan alemmille virkamiehille. Joen pintaa piti nostettaman kevättulvien korkeuteen, vaikka "Raison rauhallinen väestö" katsoi toimenpiteen "arveluttavaksi".¹⁶

Dahlströmin tutkimuksessa mainitaan myös tilapäinen silta, joka rakennettiin yhteyden pitämiseksi Turusta (?) Pansioon.¹⁷ Krenke kertoo ilmeisesti samasta sillasta seuraavaa (käännös)¹⁸:

"... yhteydenpidon helpottamiseksi Raisonjoen yli rakennettiin toinen silta pukeille siksi, että perääntymistapauksessa tuhotaan molemmat sillat, itse perääntyminen Raisonjoen yli suoritetaan kenttätykistö patterin suojaamana, joka on rakennettu vastapäätä Raison kirkkoa valtamaantien sillan toiselle puolelle. Myöhempi perääntyminen suunniteltiin ohjattavaksi Suikkilan kartanoon ja sieltä Dragoon (?) yhdistettäväksi Ekneshimin (Eknäsin = Tammisaaren ?) joukkoihin, jos ne on lähetetty apuun, koska Turun kaupungin suojaaminen maitse ei ole helppoa." (Harvennus tämän kirjoittajan).

Yhtenä mahdollisuutena on otettava huomioon, että aikaisemmin mainittu pato ja tilapäinen pukkisilta voivat tarkoittaa samaa asiaa, sillä ne ovat voineet sekaantua Krenken kirjoittaessa tutkimustaan asiakirjojen perusteella. Huhkon myllyn silta ei kuitenkaan tulle kysymykseen, sillä se sijaitsi patterin kantaman sisäpuolella ja siltaa voitiin hallita

tykistön tuella.

Silta-asian tekee vieläkin epäselvemmäksi tieto, että Turun maistraatin pöytäkirjasta vuoden 1855 toukokuulta löytyy merkintä tilapäisen proomusillan rakentamisesta Raisionjoen yli¹⁹. Tekstistä ilmenee, että kaupungin omistamia ruoppausproomuja oli jo aikaisemmin, ilmeisesti kesällä 1854, luovutettu sotilaskäyttöön. Tällaisen kaluston käyttö oli mahdollista vain joen alajuoksulla, joka oli merenpinnan tasossa ja jonne proomut voitiin kuljettaa uittamalla. Sillan paikka ei ilmene pöytäkirjasta, mutta se on voinut olla Artukaisten kartanon ja Pahaniemen välissä, suunnilleen paikassa, jossa nykyisin on Artukaistensilta. Tämä selittäisi myös sen, miksi vanhojen siltojen jäännöksiä ei ole löytynyt joen alajuoksulta.

Salaaminen Kaikkiaan merkillepantavaa on, että Kimalistonmäen patterista kertova aineisto on tavanomaista niukempi. Syy on ilmeisesti se, että venäläiset halusivat visusti salata omat sotilaalliset toimensa. Esimerkiksi kunnallisilla viranomaisilla ja asianomaisilla maanomistajilla ei ollut kokonaiskäsitystä venäläisten joukkojen toiminnasta, vaikka kaikki tapahtui kotipaikkakunnalla ja omien silmien edessä. Näin ollen on ymmärrettävää, että Raision kuntakokousten pöytäkirjoista vuosilta 1854-1855 ei löydy mitään merkintöjä vierasmaalaisten linnoitustöistä.²⁰ Maanomistajat ilmeisesti vain totesivat sotilaiden toiminnan maillaan, sillä korvauksiakin maksettiin, vaikka todisteet puuttuvat. Hämmästyttävintä on, että Turun ja Porin lääninkonttorin arkistoista vuosilta 1840-1875 ei löydy lainkaan "yleisten sotilasvarojen tilikirjoja"²¹. Tämä voi merkitä myös sitä, että varat joukkojen linnoitustarkoituksiin tulivat suoraan Venäjältä ja tilitettiin sinne ilman välikäsiä.

Venäläisten sotilasviranomaisten aktiivinen salaamispyrkimys selittänee senkin, että sanomalehdistössä esiintyi vähän tietoja paikallisista sotilaallisista tapahtumista. "Sanomia Turusta" julkaisi vuosina 1854-1855 katsauksia vain pääsotinäyttämöltä Krimiltä, jotka tiedot olivat Venäjän hallituksen tiedottajien muokkaamia. Jopa Bomarsundin linnoituksen piiritys ja tuho sai vähän palstatilaa, vaikka kysymyksessä oli huomattava uutinen Itämeren piirissä. "Åbo Tidningar" on yhtä vähäsanainen. Sen palstoilla kerrottiin mm. eräistä joukko-osastojen siirroista Turusta rintamalle, komentajanimityksistä jne., mutta puolustusvalmisteluista Turun alueella, so. linnoittamisesta ei löydy sanaakaan.

Optillinen
lennätin

Krimin sotaan ja Raision paikallishistoriaan liittyvänä yksityiskohtana kerrottakoon vielä venäläisten sotilaskäyttöön rakentamasta optillisesta lennätinlinjasta. Vuoden 1855 alkupuolella venäläiset rakensivat suoraan näköyhteyteen perustuvan "telegraafilinjan" Tammisaaresta Uuteenkaupunkiin.²² Yksi monista linjaan kuuluneista asemista pystytettiin Turun Kakolanmäelle. Seuraava asema länteen sijaitsi aikalaisten kertoman mukaan Raision Kerttulassa. Tarkempi paikka ei ole tämän kirjoittajan tiedossa. Linja jatkui edelleen Nousiaisten "Vainiaisiin" ?, Mietoisten kirkolle jne. Tämän linjan välittämiä koodisanomia Kimalistonmäen linnoittajat tuskin voivat käyttää hyväkseen, vaikka näkivät telegraafipallojen omituiset liikkeet Kerttulan kallion laella.

LINNOITERAUNION KIINTEÄT RAKENNELMAT

Edellä on todettu, että Kimalistonmäen patterin julkiset, sotahistorialliset lähteet ovat niukat. Rakenteista kertovat yksityiskohtaiset primäärilähteet ovat suorastaan olemattomat. Turun pattereiden linnoittamisesta löytyvien asiakirjojen perusteella voidaan pitää varmana, että Raision linnoittajat eivät olleet ainakaan insinöörijoukkoja eli vakinaisten linnoitusten rakentajia. Arvattavasti linnoittajat kuuluivat Turun alueelle sijoitettuihin taistelujoukkoihin, jalkaväen ja/tai kenttätykistön yksiköihin. Nämä joukot linnoittivat säännönmukaisesti itse omat asemansa, ilman ulkopuolista apua ja ohjesääntöjen yleisiä periaatteita noudattaen. Näin ollen sovellutukset ovat voineet olla väljiä ja asemat paikallisten maasto-olosuhteiden, asianomaisten alijohtajien harkinnan ja monien muidenkin tekijöiden yhteistulos.

Todellisten rakenteiden selvittämiseksi suoritettiin kohteella useita yksityiskohtaisia maasto- ja maaperätutkimuksia elosyyskuussa 1989 sekä museoviraston luvalla koekaivaus 20.-22.9.1989. Tutkimuksissa saatiin selvitettyksi, että patteriraunioon kuuluu neljä osaa

- 1) pohjoinen valli
- 2) eteläinen tasanne
- 3) patterille johtava tie ja
- 4) maanottopaikka

Pohjoinen
valli

Patteriraunion pohjoisin osa (ks. liite 3) on nimetty "pohjoiseksi valliksi" sen vuoksi, että se käsittää kaikkiaan 28 metrin pituisen ja 1-1,5 m:n korkuisen, kaksiosaisen rintasuojan (valokuvat 1-2 ja profiilipiirroksat 1-2, liite 4). Valli on rakennettu loivahkoon luoteisrinteeseen pengertämällä ja työssä on käytetty hyväksi luonnollista kallion kohoumaa sekä kookasta irtolohkareita. Vallin rintamasuunta on 310°. Etuseinän muodostaa isoista luonnonkivistä (d=30-80 cm) ilman laastia ja muitakaan tukirakenteita ladottu muuri, joka nyt on osittain rauennut (valokuva 3). Varsinainen valli on tehty irtomaasta, jota on kuljetettu paikalle 8-30 metrin etäisyydeltä erityisestä maanottopaikasta. Vallin maa-aines on ulkonäöltään samaa kuin koillispuolella olevan, muodoltaan epämääräisen kuopan pohjasta löytyvä hiekkamoreeni. Vallin ylärinteen puoleinen sivu on aikoinaan ollut jyrkempi, mutta ei kuitenkaan pystysuora - niin kuin usein tykkiasemissa - sillä koekaivauksessa ei löytynyt tukemiseen viittaavia kiviä eikä puun tai turpeen jäänteitä (ks. leikkauspiirros, liite 5).

Koekaivauksessa tavattiin noin 1,5 metrin etäisyydellä vallin harjasta, 45 cm:n syvyydessä, tiivis ja kova savimoreenikerros, joka lienee tykkipihan kantavuuden parantamiseksi tehtyä tiivistystä. Muita rakenteellisia kerroksia ei voitu erottaa luontaisista.

Vallin kaakkoispuolinen lähialue on tasoitettu maalla 10-12 metrin levyiseksi "pihaksi". Tasoitetun alueen reunat ovat heikosti havaittavissa ja itse pihatassanne vaikuttaa keskeneräiseltä. Pohjoinen vallialue on tutkimuksen ja geodeettisen mittauksen perusteella merkitty Raision kanta karttaan. Merkintä tarkoittaa kiinteän muinaisjäännöksen tämän osan suurinta ulottuvuutta. Karttaan katkoviivalla merkitty, patterin tieltä pohjoiselle vallille johtava polku on oletettu kulku-ura, josta ei ole löytynyt todisteita.

Pohjoisessa vallissa ei ole havaittavissa tykkiasemille ominaisia tykkien putkien syvennyksiä, mikä voidaan tulkita niin, että asemaa ovat tarpeen mukaan käyttäneet jalkaväki, kaksi ryhmää = yhteensä 16-18 miestä, tai neljätykkinen kenttätykkipatteri. Jos oletetaan, että pohjoisen vallin miehityksen tehtävänä oli estää Raisionjoen yli kahlaaminen Mahittulan suunnalta, jalkaväen tuli ulottui ainakin nykyisen ohikulkutien tasalle ja tykistön vielä kauemmaksi, lähes kahden kilometrin päähän. Tykistön mahdollisuudet

käytännössä rajoittuivat kuitenkin näkyvien maalien ampumiseen, sillä tulenjohto tapahtui 1850-luvulla tykeiltä (=suora-ammuntamenetelmä).

Patterin käyttöaikana Kimalistonmäen lounais-, länsi- ja luoteisrinteiden on täytynyt olla paljaaksi hakattuja tai voimakkaasti harvennettuja.

Maanotto-
paikka

Pohjoisen vallin maamassat on ilmeisimmin otettu pohjoispään koillispuolelta (valokuva 4). Kuopan syvyys on keskimäärin 70 cm ja mitattu pinta-ala noin 100 m². Jos oletetaan, että maan pinta on ollut tasainen, paikasta on irroitettu hietamoreenia noin 70 m³. Ilman peruskallion päällä olevien kerroksien lisämittauksia ei voida sanoa vastaako arvioitu luku tarkoin valliin käytettyä irtomaan määrää. Massoja tuskin on tuotu kauempaa, sillä Haunisten vanhan kylätien ainesten ottopaikat näkyvät selvästi lähempänä tietä.

Eteläinen
tasanne

Patteriraunion eteläistä osaa voidaan kutsua "eteläiseksi tasanteeksi", sillä se on lounaaseen loivasti viettävään rinteeseen tehty vaatimaton, takaa lähestyttäessä lähes huomaamaton tasanne. Sen kokonaispituus on 25 m (valokuva 5). Rakenteiden jäännöksistä voidaan päätellä, että tasanne on aikoinaan jäänyt keskeneräiseksi. Keskimääräisestä tasaustasosta nimittäin kohoaa noin 30 cm:n korkuinen kalliopaljastuma, jonka yläpintaan lopullisen tasanteen pinnan olisi ulotuttava. Lisäksi kalliopaljastuman viereltä löytyi painanne, jossa kiveyksen ja kolon katteena on vain ohut turve. Muualla tasannetta peittää irtomaa. Työ on ilmeisesti aloitettu irroittamalla moreenia tasanteen takaa, mutta syystä tai toisesta linnoittaminen on jäänyt kesken. Kaivujälkiä on havaittavissa 8-14 metrin etäisyydellä tasanteen takana. Maapeitteen ohuudesta johtuen peruskallion pienet kohoumat tuntuvat selvästi tasatulla alueella. Rakennelman vaatimattomuus heijastuu myös profiilipiirroksessa (liite 6), joka on hyvin loivapiirteinen.

Tasanteen kaakkois-, lounais- ja länsireunoissa on havaittavissa matala tukimuuri (valokuva 6), joka on tehty keskikokoisista (d=20-50 cm), pyöristyneistä luonnonkivistä. Tähän muuriin, samoin kuin pohjoiseen valliinkaan, ei ole käytetty louhittuja kiviä. Tasanteen kaakkoispään kaakkoispuolella on noin 1 m³:n maakivi, joka vaikuttaa ruudilla halkaistulta, mutta lohkareita ei ole kuljetettu minnekään. Tukimuurin perusteella tasanteen torjuntasuunta

on 236°. Tukimuuri on rauennut eteläosastaan. Tasanteen keskiosassa suoritettu koekaivaus osoitti, että linnoite on tehty peruskallion pinnalle, jota peittää vain 10-15 cm:n paksuinen hietamoreeni ja turve (ks. leikkauspiirros, liite 7).

Eteläisen tasanteen rajat ja samalla kiinteän muinaisjäännöksen ulottuvuudet näkyvät liitteessä 3, joka on tehty Raision kantakartan pohjalle. Patterin tieltä tasanteelle (kartalla) johtava polku on kuviteltu kulku-ura, josta ei löydy jäännöksiä maastossa.

Eteläisessä vallissa ei ole todettu mitään rakenteita, jotka yksiselitteisesti osoittaisivat sen joko jalkaväen tai tykistön asemaksi. Sotahistoriallisten lähteiden perusteella on pidettävä selvitettyinä, että patterin päätehtävä on ollut estää vihollisen pääsy Raisionjoen yli noin 300 metrin etäisyydellä olevan Jertansillan kautta. Tehtävän täyttäminen vaati jalkaväen ja tykistön tulivaikutuksen yhdistämistä, jossa eteläinen tasanne on tulkittava keskeneräiseksi nelitykkisen patterin tuliasemaksi ja samalla alueelle ryhmitetty jalkaväki on joutunut hakemaan asemansa linnoittamattomasta rinteestä. Pois suljettu ei ole mahdollisuus, että samaa kenttätykkipatteria olisi käytetty tilanteen mukaan joko eteläisellä tasanteella tai pohjoisella vallilla, jolloin linnoitteen osat ovat toimineet toistensa vaihtoasemina. Tykkien kantama mahdollisesti ampumisen länteen yli Raision nykyisen keskustan ja etelään joen alajuoksulle aina Mullin tasalle saakka edellyttäen, että metsä tai rakennukset eivät olleet näköesteinä.

Patterin
tykit ja tie

Vuonna 1914 julkaistun venäläisen sotilastietosanakirjan mukaan kenttätykit olivat Krimin sodan aikana hevosvetoisia 6- ja 12-naulioita (liite 8)²³. Niiden kantama suurimmalla korotuksella oli alle 2 km ja kranaatit painoivat 2,5-5 kg. Kaliiperit olivat 95-120 mm, tykkien suurin leveys noin 130 cm ja korkeus 140 cm. Tykin paino ajokunnossa (etuvaunuineen) oli noin 800 kg.

Patterin asemanajoa varten on rakennettu tie, jonka jäännökset ovat edelleen näkyvissä (valokuva 7). Kivillä lujitetun ja ojitetun tien leveys on 280 cm. Tie erkanee Haunisten vanhasta kylätiestä karttaliite 3:n osoittamalla tavalla. Rakennepituus on silmämääräisesti tutkittuna 38 m. Patterin tie on olennainen osa kiinteää muinaisjäännöstä.

Puuttuva
rakenne

Kimalistonmäeltä ei löydy ruutikellarin eli ampumatarvikevaraston jäännöksiä, kuten on laita Krimin sodan aikaisilla pattereilla Turussa. Tämän ei kuitenkaan tarvitse olla poikkeuksellista, sillä kenttätykistöpatteri pystyi kuljettamaan rajoitetun määrän ampumatarvikkeita ajoneuvoissaan, mikä puolestaan sopii Naantalin - Raision suunnan "liikkuvan puolustuksen" kuvaan. Ampumatarvikkeiden varastoiminen osittain linnoitetun tuliaseman alueelle olisi vaatinut pysyvän vartiointin, johon venäläisillä joukoilla ilmeisesti ei ollut resursseja. Ruutikellarin puuttuminen ilmentää tässä tapauksessa patterin käytön tilapäisluonnetta ja selittää ehkä keskeneräisyyttäkin.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA EHDOTUKSIA

Kimalistonmäen patteriraunio puolustaa hyvin paikkaansa laatuaan ainoana kohteena Raision sota- ja paikallishistoriassa, vaikka siinä ei ole taisteltu. Säilyneisyyden perusteella kohde on hyvä esimerkki lajissaan, vaikka onkin jäänyt keskeneräiseksi. Sen rekonstruoiminen ei ole tarkoituksenmukaista - koska ei tiedetä, mitä pitäisi entistää - mutta tukimuurien konservointi ja vähäiset korjaukset muissa osissa ovat tarpeen.

Nykyisessä kunnossaan patteriraunio ei ole hyvä käyntikohde. Alue tulisi kunnostaa niin, että jalankulku pohjoiselle vallille ja eteläiselle tasanteelle olisi vaivaton. Nähtävyyden alkuperäinen tarkoitus olisi tultava kävijälle selväksi, jonka vuoksi kohteen ympäristöä olisi hieman raivattava ja paikka olisi varustettava asianmukaisilla, pysyvillä opastustauluilla ja selvityksillä.

Inventoinnin suorittaja

Everstiluutnantti

Pertti Huttunen

LÄHDEVIITTEET:

- ¹Geometrisk charta öfwer Kulois byes åkrar i Reso sockn, Masko Härad och Åbo Höfdinge Döme belägne författadt till storskifte enligt det Högwälloflige Landshöfdinge Embetet förordnande dat. Åbo den 5 october 1769 af undertecknad Landtmätare åhr 1770, Carl Manneberg. I 16:0. TMKA.
- ²Charta öfwer Kulois bys Ägor belägen uti Åbo Län Masku Härad och Reso Socken Affattad År 1786 Af Joh: Mag: Gottskalk. Raisio, Kuloinen 16:0. TMKA.
- ³MÄNTYLÄ, R.A.: Raision historia II, Turku 1965, s. 45.
- ⁴Polozenie o marsrutnoi kartj, Sankt-Petersburg 1852 (käännös ruotsiksi) §§ 51-54. Turun ja Porin lääninkonttorin arkisto, asiakirjat ja asiakirjajäljennökset, jotka koskevat ruotujakoa, sotaväen majoitusta, ylläpitoa, liikekannallepanoa, rakennuksia ym. 1749-1919. Had 4. TMA.
- ⁵"Kalmbergin kartta", lehti P. VI. Listj 10, 1:100 000, Lit. v Voen. Mop. Depo 1855 2. HYK:n karttakokoelma IV.1./1.
- ⁶Karta öfwer Åbo omgifningar 1:50 000. Utarbetad år 1888 af I.J. Inberg. "Juvan kartat n:o 137 tai 184", TMA.
- ⁷Venäläinen topografinen kartta 1:42 000 lehti 1313, TY:n maantieteen laitos.
- ⁸Kostnadsförslag till en projecterad upprensning af Reso å, nedanom Huhko qvarn, uti Reso socken af Åbo-Björneborgs län, D.N:o 53/1866. Vihko n:o 1.6. Järvenlaskut ja joenperkaukset. Kotelo N:o 26 Raisionjoki Raision pitäjässä, perkaus, Turun vesi- ja ympäristöpiirin arkisto.
- ⁹Useita historiateoksia, passim. Esimerkiksi: BORODKIN, M.: Kriget vid Finlands kuster 1854-55. Helsingfors 1905. SCHÜLMAN, H.: Händelserna i Finland under Krim-kriget.1905.
- ¹⁰KRENKE, V.D.: Oborona Baltiiskago pribrezja v 1854-1856 godah. S.-Peterburg, Kolokolnaja, sobstvennyj dom. n:o 14, 1887, s. 159-160. StKk.
- ¹¹DAHLSTRÖM, S.: Ur Runsalas hävder, Åbo 1942.
- ¹²Dahlström, edellä mainittu teos, s. 186 ja 221.
- ¹³Dahlström, edellä mainittu teos, s. 186.
- ¹⁴Dahlström, edellä mainittu teos, s. 222.
- ¹⁵Maskun kihlakunnan kruununvoudin kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille, kenraalimajuri ja ritari Cronstedtille 20. marraskuuta 1854. Turun ja Porin lääninkanslian arkisto, kirjeasiakirjat 1854, kd n:o 221/447, Eae 738. TMA.
- ¹⁶Dahlström, edellä mainittu teos, s. 222.
- ¹⁷Dahlström, edellä mainittu teos, s. 222.
- ¹⁸Krenke, edellä mainittu teos, s. 159.
- ¹⁹Turun maistraatin pöytäkirja 19.5.1855, s. 159, § 4. Turun maistraatin arkisto A I a:73. TKArk.
- ²⁰Kuntakokousten ym pöytäkirjat 1854-1875. I Cg:1. Raision KuA.
- ²¹Yleisten sotilasvarojen tilikirjat. I Gbg. TMA.
- ²²Dahlström, edellä mainittu teos, s. 205.
- ²³Sotilastietosanakirja (venäjänkielinen).St. Petersburg 1914. StKk.

KÄYTETYT LYHENTEET

TMKA	Turun Maanmittauskonttorin arkisto.
TMA	Turun Maakunta-arkisto
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
TY	Turun yliopisto
ÅAB	Åbo akademien kirjasto
TKArk	Turun kaupungin arkisto
Raision KuA	Raision kunnan arkisto
StKk	Sotatieteen Keskuskirjasto

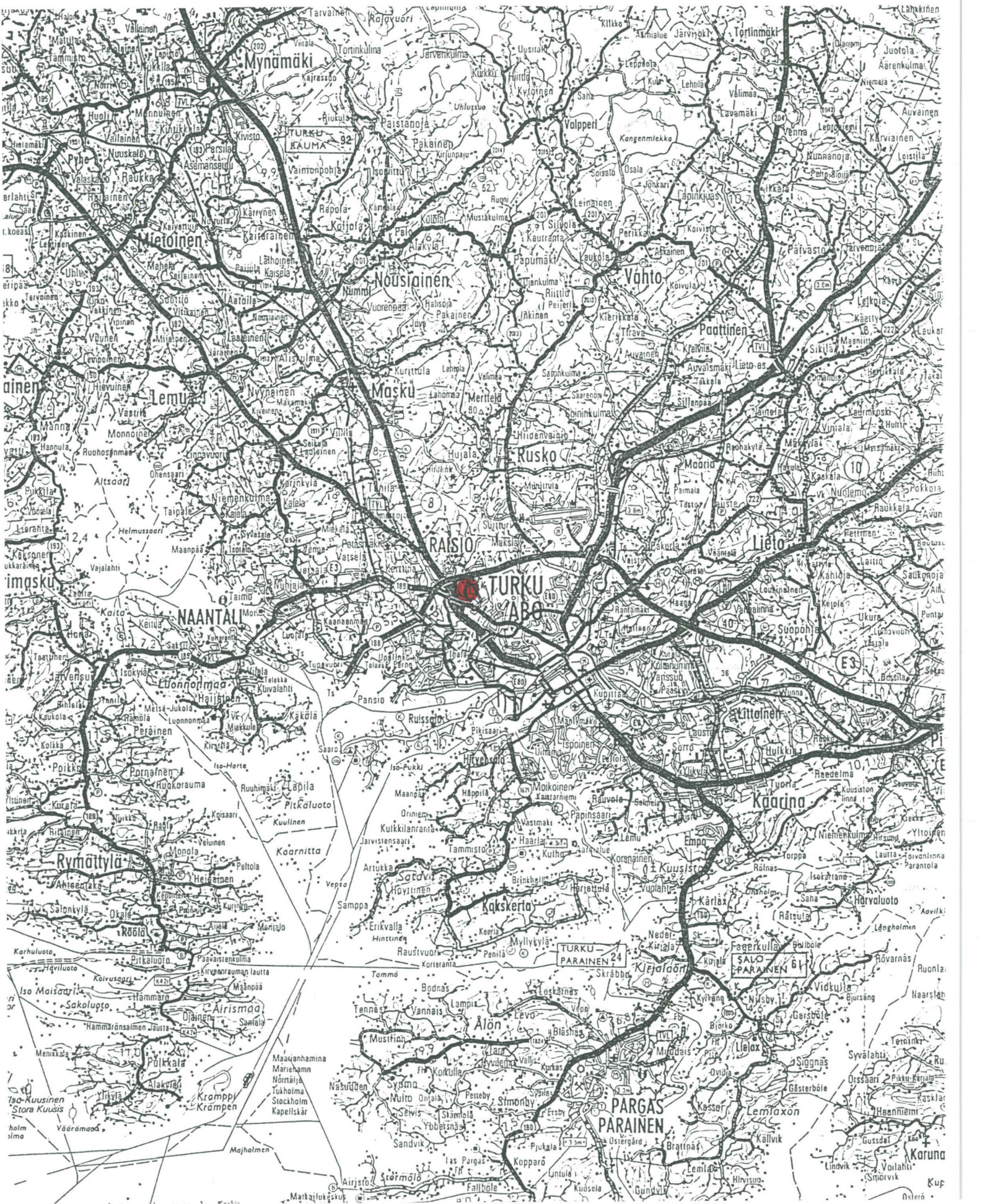
Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki

Patterialueen kohdeinventointi, syksy 1989

Kimalistonmäen sijainti

Ote Suomen tiekartasta 1:200 000, lehti n:o 2

Liite 1

Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki

Patterialueen kohdeinventointi, syksy 1989

Kimalistonmäen sijainti

Ote peruskartasta 1:10 000, lehti n:o 1043 09 D

Liite 2

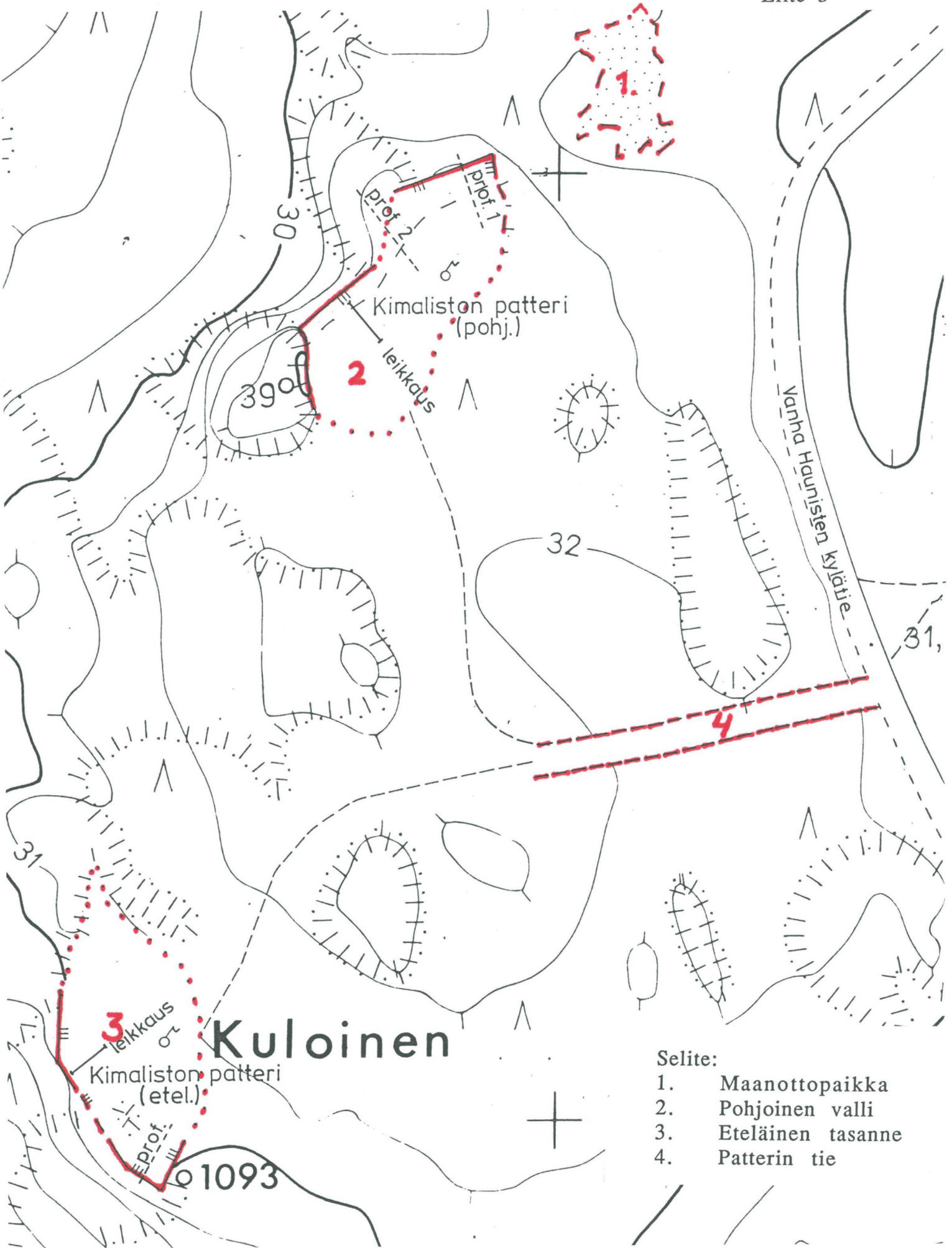
Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki

Patterialueen kohdeinventointi, syksy 1989

Patterin asemapiirros

Ote kantakartasta lehti 6514, suurennus 1:500

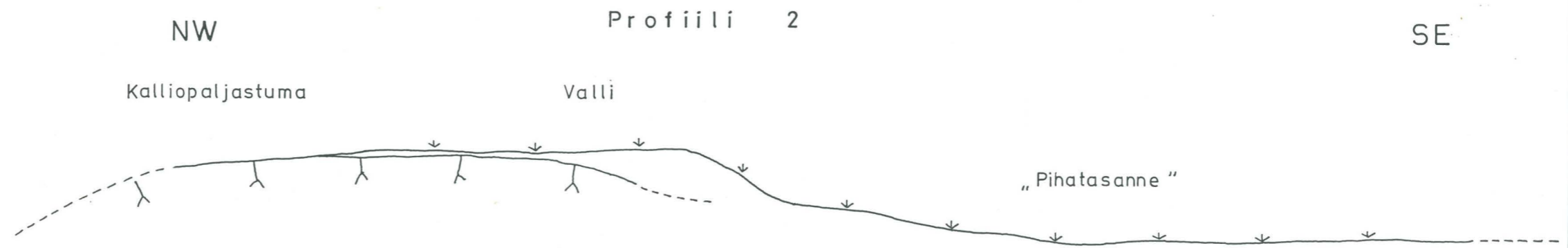
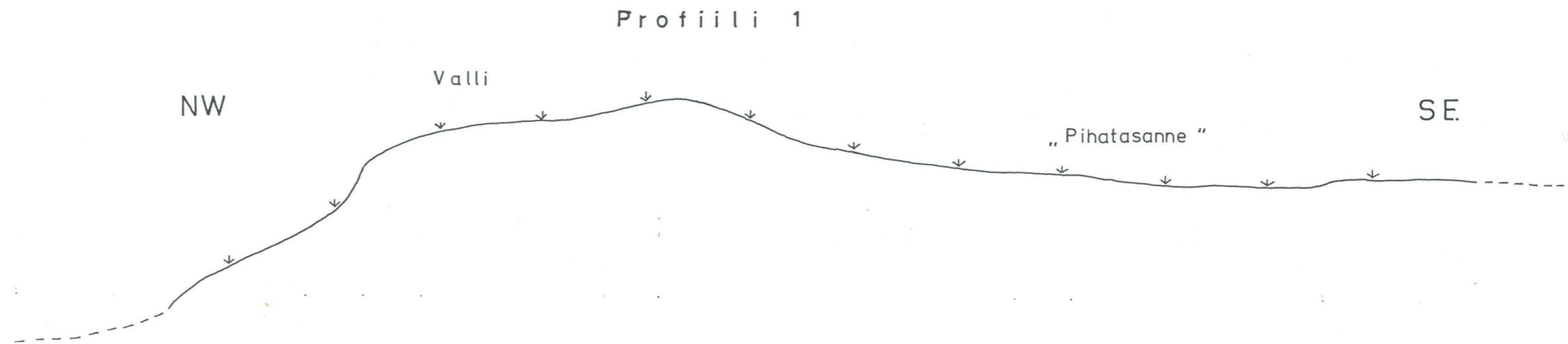
Liite 3

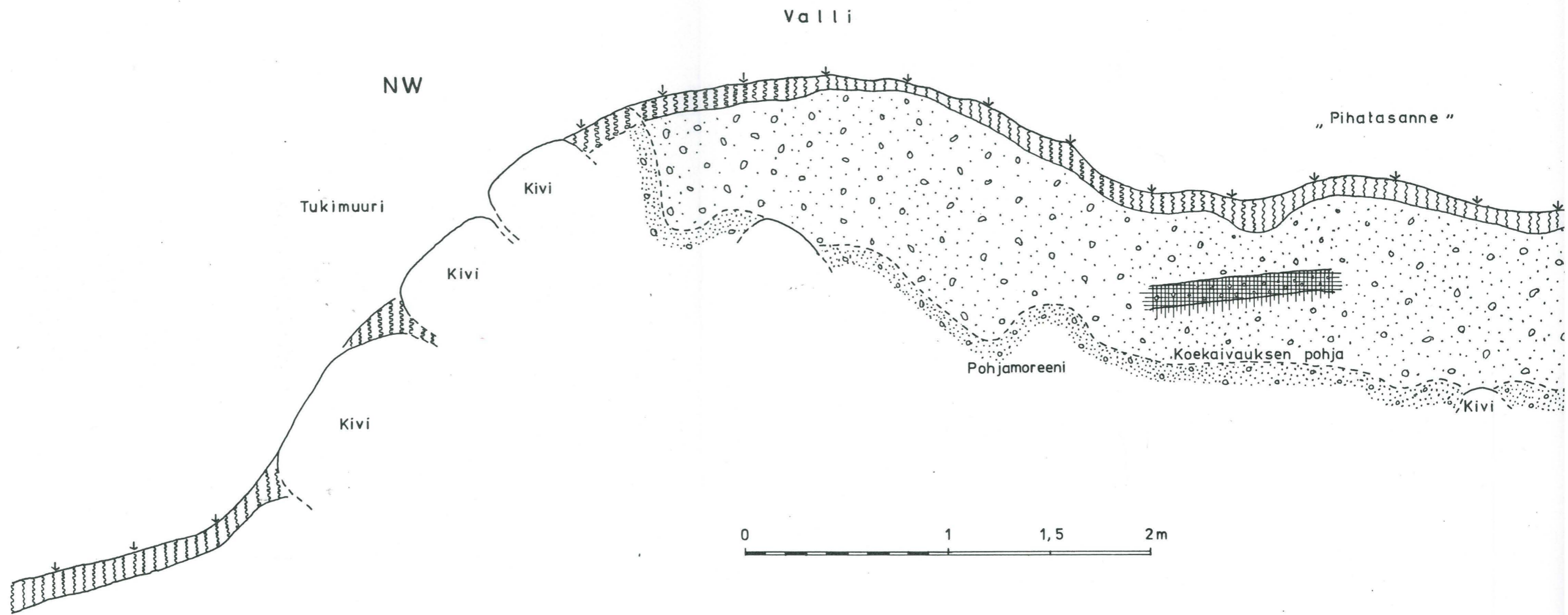

Selite:

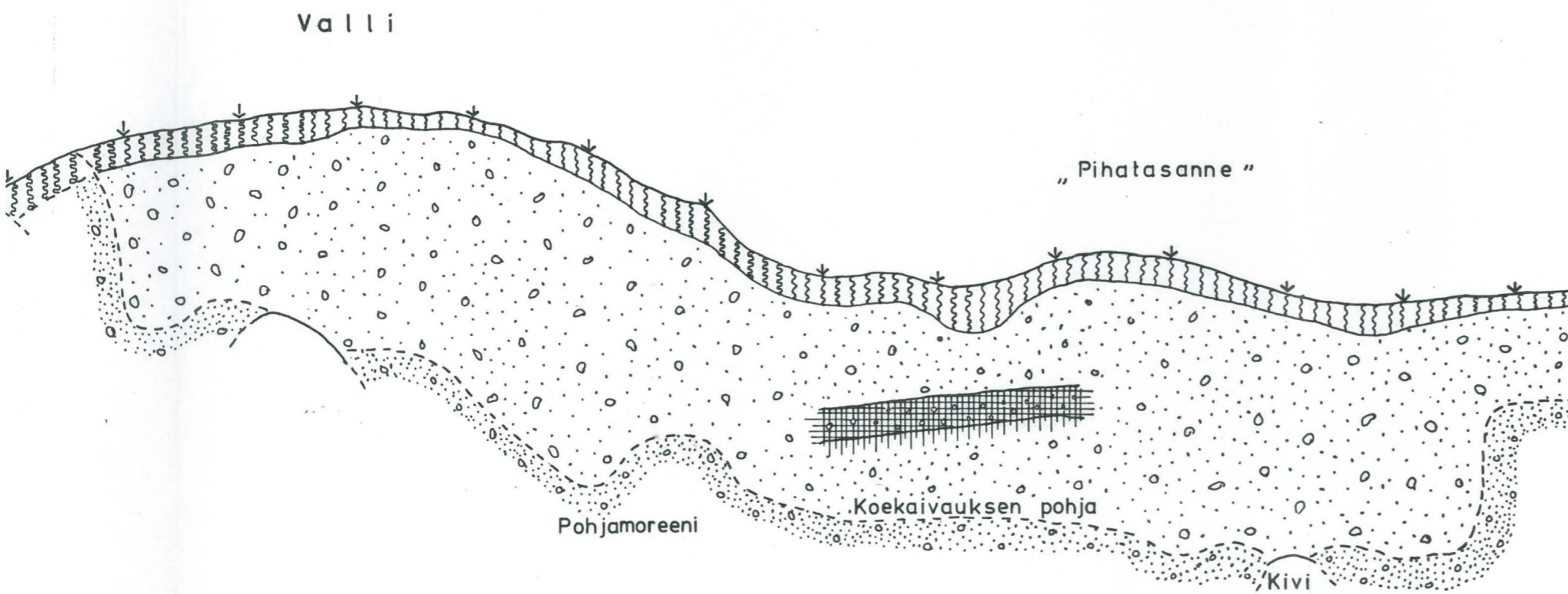
1. Maanottopaikka
2. Pohjoinen valli
3. Eteläinen tasanne
4. Patterin tie

Raisio Kuloinen Kimalistonmäki
Patterialueen kohdeinventointi, syksy 1989
Pohjoinen valli
Profiili 1 ja 2, MK 1 : 50
Liite 4

Raisio, Kuloinen Kimalistonmäki
 Pätterialueen kohdeinventointi, syksy 1989
 Põhjoinen valli
 Leikkaus 1 : 20
 Liite 5

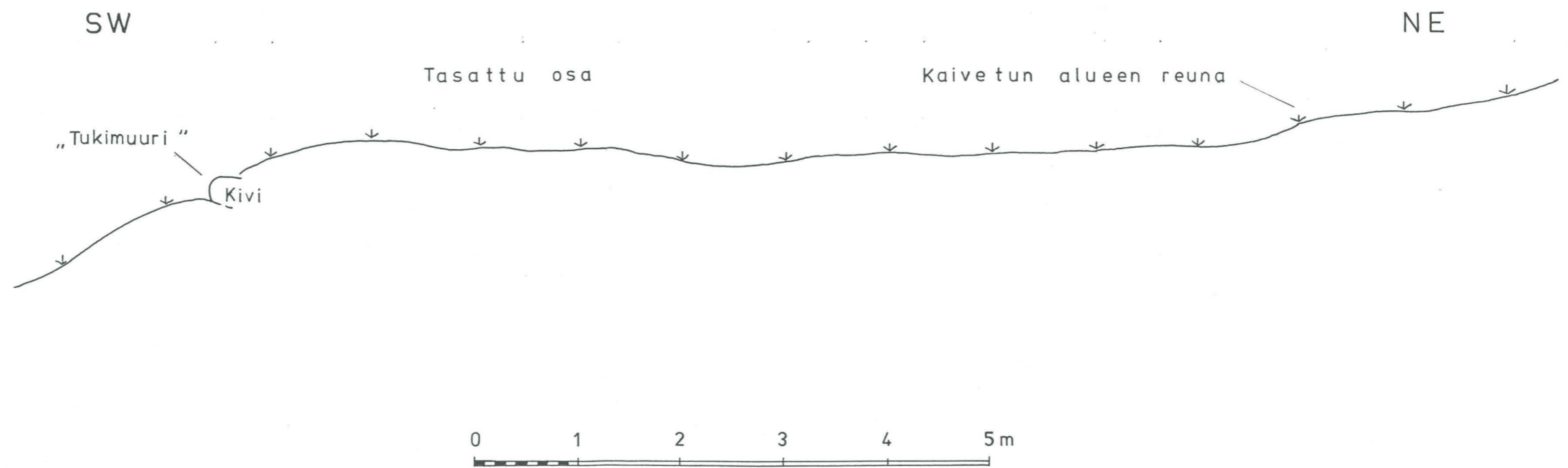

SE

- = humus
- = täytemaa
- = savensekainen moreeni
- = pohjamoreeni

Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki
Patterialueen kohdeinventointi, syksy 1989
Eteläinen tasanne
Profiili
Liite 6

Tasattu osa

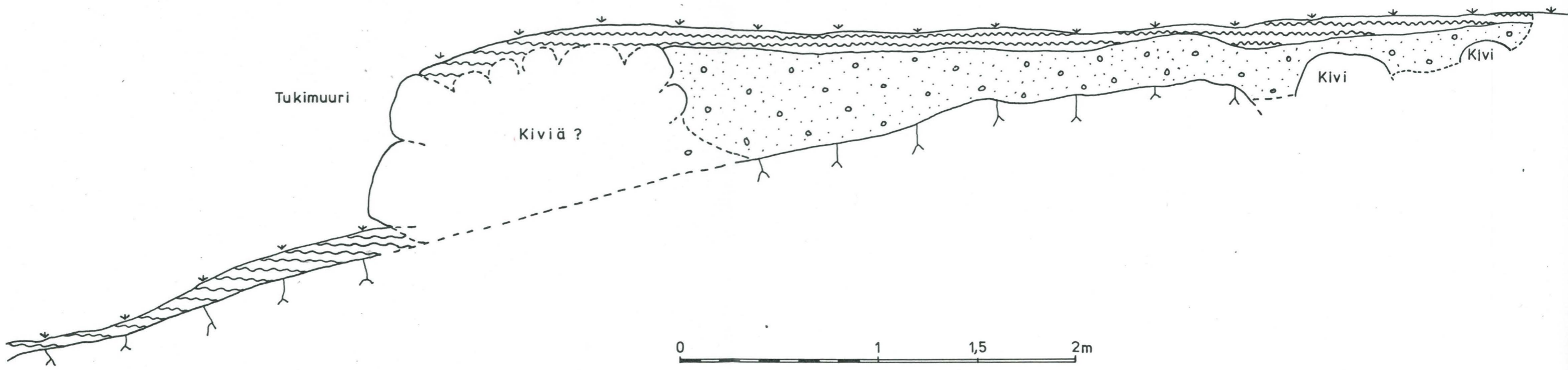
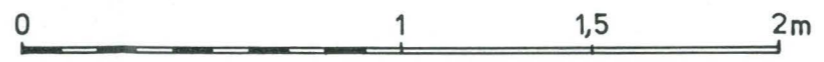
SW

Tukimuuri

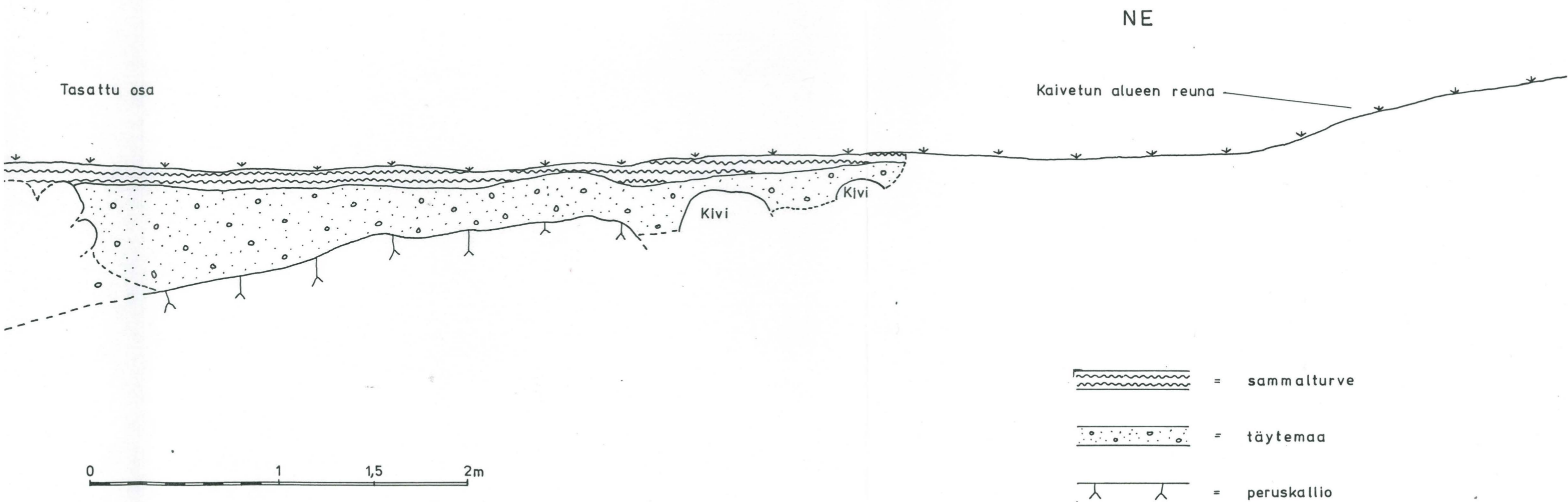
Kiviä ?

Kivi

Kivi

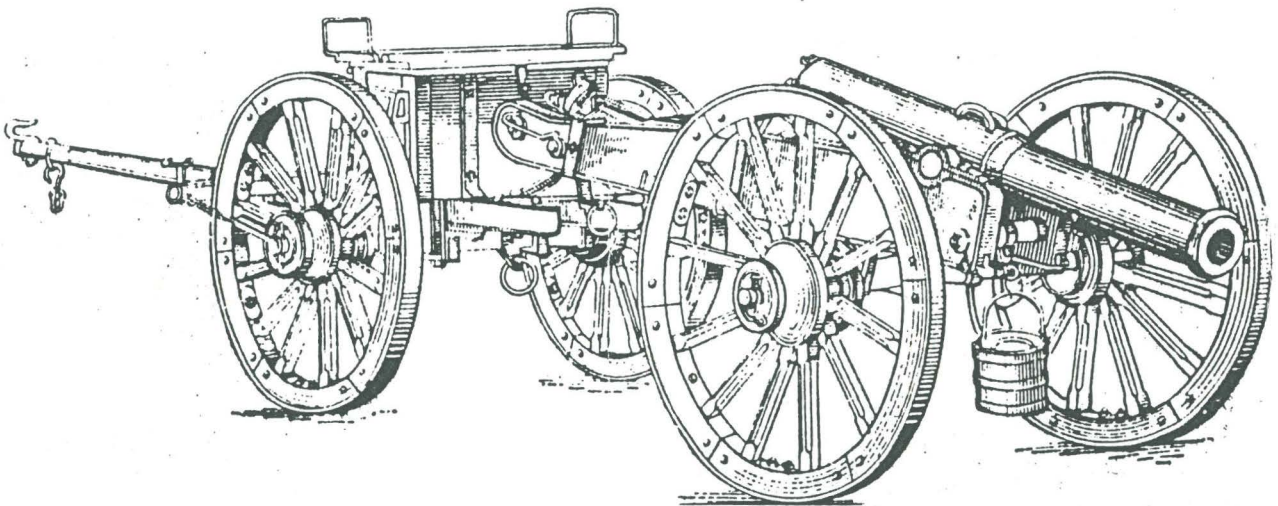

Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki
Patterialueen Kohdeinventointi, syksy 1989
Eteläinen tasanne
Leikkaus 1 : 20
Liite 7

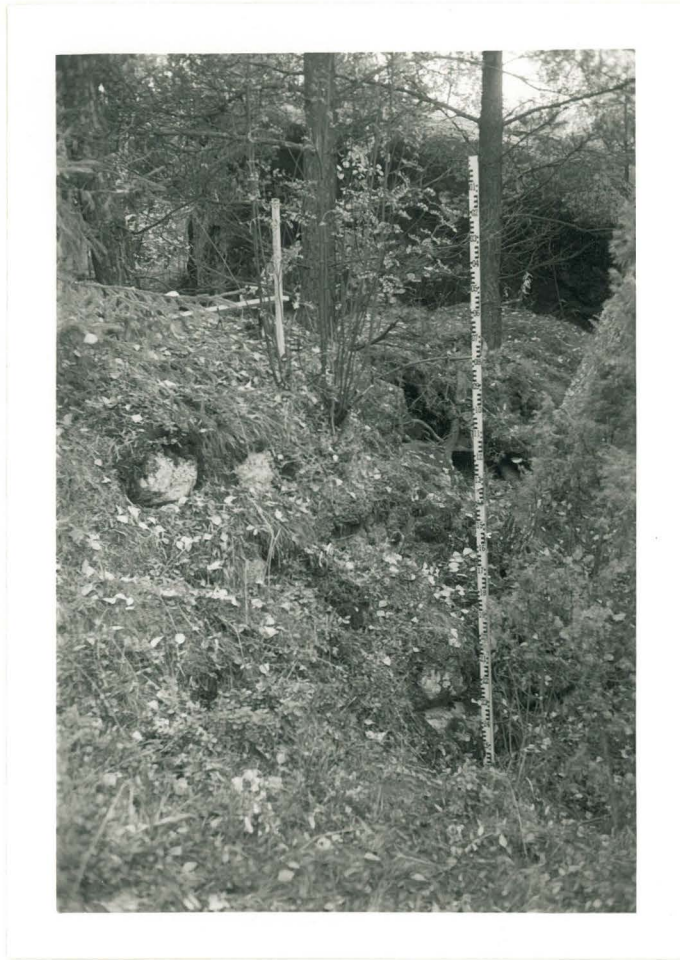

Raisio, Kuloinen, Kimalistonmäki
Patterialueen kohdeinventointi 1989
Venäläinen kenttätykki (6-naulio)
Krimin sodan aikana
Kuva venäläisestä sotilassanakirjasta
v:lta 1914

Liite 8

PÄÄNUMERO	ESINE	LÖYTÖPAIKKA
TMM 20808	<p>Raision Kuloisten Kimalistonmäen koekaivauksissa 20.-22.9.1989 löytyneet esineet.</p> <p>1. <u>Lasikulhon reunapala</u> Kulhon kaula profiloitu, suu jyrkästi ulos taivutettu ja var- talo ulos pullistuva. Kirkasta, vihertävän sinertävää lasia. Koko 81x39x5,5 mm</p> 	Pohjoinen valli Leikkaus syv. 25 cm

1. Vallin etupuoli, jossa näkyvissä tukimuurin kiviä (etelään)

2. Vallin pohjoisosa (itäkoilliseen), vaaleat rimat osoittavat vallin kalvevuuden ja laen.

3. Vallin eteläosa, taustalla tutkimusaja (pohjoiseen).

4. Maanottopaikan eteläreuna (pohjoiseen), latta ja vaakasuora rima osoittavat kuopan keskimääräisen syvyyden, pohjoisen vallin maa-aines on ilmeisesti otettu tältä alueelta.

5. Tasanteen keskeneräinen pohjoisosa (luoteeseen).

6. Tasanteen eteläosa (itään), kuvassa näkyy tukimuurin kiviä.

- * 7. Haunisten vanhalta kylätieltä patterille johtava tie,
ojat suunnilleen latan päiden tasalla (itään).